TATIANA BUTNARU
Universitatea de Stat din Tiraspol
(cu sediul la Chişinău)

ARHETIPURI MITICE ÎN POEZIA POPULARĂ

Abstract. In this article there are disclosed mythical archetypes based on relevant examples from folk poetry. The metaphor of the well present in the epic texts about the sacrifice of creation is also borrowed by some versions of the ballad cycle about an unsuccessfully married daughter, finding its specification in the „myth of Danaids' pains" that have been condemned by the gods because they avoided marriage. The analyzed images depict the presence of Danaidic complex in a specific ethnological context where texts and versions in circulation become obvious ethical significance and deepen new dimensions of popular spirit.

Keywords: ballad cycle, ethnological context, anonymous genius, emblematic symbol, mythical suggestion, Danaidic complex, cultural layers.

Mitologia națională în expresia ei modernă se sprijină pe valorificarea tradițiilor populare, dezvăluie modalitățile de transfigurare artistică a realității prin prisma de viziuni şi reprezentări ce caracterizează personalitatea creatoare a geniului anonim, asigură o deschidere de orizont spre chintesența unor imagini tradiționale modelate în conformitate cu anumite criterii estetice ale creativității populare. Experiența creatoare este orientată spre sursele de inițiere mitică, ce-şi găsesc concretizare în straturile folclorice ale culturii autohtone.

Pe această cale are loc revenirea la tiparele unei lumi arhetipale, unde drumul inițiatic al existenței omeneşti circumscrie conturul unui spațiu mitic vizionar marcat prin ideea dacică a nemuririi şi aspirația de totdeauna a omului spre valoarea supremă a condiției sale – creația. Lacrima cosmică ce se desprinde solitar din nunta ciobanului din baladă se suprapune inițierii dacice şi transpare din învolburările spiritualizate ale timpului mitic, aici şi-a găsit expresie un univers de simboluri apropiat de „viziunea prin suflet a unui fenomen primar" [1, p. 35]. Spiritul mitic se îngemănează cu necuprinderea cosmică, unde are loc inițierea omului într-un grandios spectacol cosmic. Sensurile de luciditate mioritică conjugate cu rosturile personalității creatoare se bazează pe cadrul vizionar al unor corespondențe estetice, de constituire mitică, ele asigură funcționalitatea estetică a mai multor scrieri populare, devin un model ipotetic, simbol emblematic generator de idei şi reflecții lirice, modalitate de a privi lumea şi a determina ridicarea omului la o dimensiune simbolică, prin care sunt circumscrise rosturile sale existențiale.

Simbol al aspirației pentru desăvârşirea unei opere de artă, mitul *Meşterul Manole*, aprofundează problema creatorului, „reprezintă sinteza artistică a unei existențe, care s-a

BDD-A6751 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

identificat cu frumosul şi s-a devotat creaţiei" [2, p. 115]. Originea baladei respective îşi găseşte expresie într-un rit fundamental de întemeiere, este, de fapt, o istorie sacră despre Mănăstirea Argeşului, aşa cum se prezintă în forma ei inţială. Chiar dacă în versiunile atestate pe teren există o tendinţă de contaminare şi adaptare a unor situaţii locale, în principiu, este respectată convenţia clasică, iar naraţiunea epică se încadrează în fabulosul mitic şi sincronizarea istorică. Cronologizarea motivului este dublată de un evident conflict interior, iar sacrificiul lui Manole se converteşte într-o valoare estetică superioară. Păstrând prin convenţie deschiderea spre mitologie, balada despre jertfa zidirii transpare într-o declanşare de lumini şi umbre, indică necesitatea unei jertfe pentru temeinicia zidurilor. Din aceste considerente, meşterul Manole capătă semnificaţia generalizată a creatorului conştient de gravitatea situaţiei în care se află, după precizarea lui E. Munteanu, el reprezintă „pe fiecare creator de artă şi de acţiune, zămislitor şi întemeietor care să îngroape în efortul lui tot ce are mai scump; nu se poate viaţă nouă fără jertfă" [3, p. 224].

Meşterul Manole anunţă un deznodământ situat între nişte dimensiuni valorice de alternativă. La fel ca şi *Miorița*, această baladă e străluminată de o senzaţie de resemnare, de revigorare a substratului mitic. Metamorfozarea meşterului în fântână devine o metaforă evocatoare despre frumuseţea faptei dăruite, despre condiţia supremă a existenţei omeneşti desăvârşită prin dragoste şi creaţie. Fântâna „cu apă sărată" izvorăşte din lacrimile Anei şi dăinuie prin sacrificiul lui Manole, semnifică dobândirea perenităţii prin vocaţie şi cutezanţă creatoare, prin orientarea „spre veşnica rotire a meditaţiei în sfera «stării poeziei»" [2, p. 215]. Asemenea tinerilor îndrăgostiţi, care în cele din urmă se identifică cu „arborii îmbraţişaţi", eroii din *Meşterul Manole* dăinuie uniţi prin moarte ca o simbolică întruchipare a suferinţei şi jertfei, a perenităţii sacrificiului „în semn de înălţare a lăcaşului sfânt".

Modificările care au survenit drept urmare a contaminării şi fragmentării textelor baladeşti transferă drama creatorului în universul Anei pentru care acceptarea jertfirii de sine devine o condiţie indispensabilă. În consecinţă, după cum subliniază etnograful I. Taloş, „cu ocazia noii localizări", într-un fel oarecare ar putea fi depăşite „caracterul oarecum etnografic", dar în acelaşi timp „poate avea loc conceptualizarea valorilor", este un „exemplu desăvârşit de întinerire a temelor folclorice" [4,p. 264]. Prin urmare, motivul jertfei creatoare se suprapune unor diverse resorturi artistice, care ar putea fi interpretate în funcţie de semnificaţia ambiguă a imaginilor artistice desprinse din mitul popular. Femeia predispusă sacrificiului îşi găseşte exteriorizare artistică printr-o serie de imagini cu caracter arhetipal, ea capătă în cele din urmă dimensiunea unui „cer de apă" şi sugerează nemărginirea suferinţei în necuprinderea cosmică.

Metafora fântânii aprofundează o atmosferă elegiacă specifică, determinată fiind de nişte acorduri lirice copleşitoare, unde viaţa şi moartea, dragostea şi suferinţa se condiţionează reciproc. Bunăoară, în unele versiuni şi texte din ciclul baladesc despre fiica rău măritată, la un moment dat eroina preferă să devină izvor de fântână, ceea ce demonstrează echivalenţa stilistică şi funcţională cu sugestiile mitice din *Meşterul Manole*.

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

Versurile:

„Câte lacrimi am vărsat
Făceam o fântână-n sat,
Fântână cu cinci izvoare,
Două dulci şi trei amare” [5, p. 5-6],

au o anumită legătură cu drama exteriorizată în *Meşterul Manole* şi permit cititorului să perceapă dezlegarea unor taine ascunse ale spiritului omenesc. Narațiunea epică este determinată la un moment funcțional, ce se manifestă printr-o stare de efervescență şi maximă tensiune dramatică.

Predispus desacralizării, elementul mitic capătă în cele din urmă nişte nuanțe suplimentare noi şi de astă dată redă drama existențială a femeii în societatea arhaică. Făcând referință la un subiect „uşor de controlat” [6, p. 90], care aminteşte de problema „rău măritatei” în străini, D. Caracostea are în vedere „mitul caznei danaidelor”, acestea „fiind osândite de zei să umple în infern cu apă un butoi fără fund, ca ispăşire a pedepsei că au ucis în noaptea nunții pe fiii lui Egiptos ca să scape de căsătorie cu ei” [6. p. 90].

În analogie cu exemplificările aduse de D. Caracostea, într-o versiune de cântec cules în Giurgiuleşti-Vulcăneşti sunt înregistrate versurile:

„Foaie verde, bob năut,
Maică, de când m-ai făcut,
Două fântâoare reci
Între două dealuri seci.
Şi din picioarele mele,
Maică, două scăunele,
Iar din mâna mea cea dreaptă –
O cană de băut apă,
Şi din mâna mea cea stângă –
O tufă de ținut umbră,
Din ai mei negri ochişori,
Maică, şi doi pomişori,
Câți drumeți pe drum treceau,
Toți pe scaun ei şedeau,
La umbră se răcoreau,
Toți măicuței mulțumeau....” [7, p. 24].

Imaginile reproduse mai sus înfățişează pedeapsa „complexului danaidic” predestinat „de natura vinei” [6, p. 10], în care „rău-măritata” cu picioarele prefăcute în două scăunele” şi „mâna dreaptă” preschimbată în „cană de băut apă” sau „o tufă de ținut umbră” din „mâna mea cea stângă”, îşi exteriorizează lamentațiile sufleteşti.

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

Prin desacralizare, mitul danaidic capătă în scrierile noastre populare nişte schimbări semantice şi fac referinţă la condiţia socială a femeii în nişte circumstanţe nefavorabile. Metafora „chiatră de fântână" înregistrată într-o versiune din anii '50 [8, p. 83] indică o stare de apăsare sufletească, dar mai poate fi înţeleasă şi cu semnificaţia unor reminiscenţe danaidice. Astfel, după cum se precizează în aceeaşi sursă, „anticul vas simbolic, cu trei mânere şi fără fund... aşezat pe mormântul femeilor care au fugit de căsătorie" [6, p. 512] ar putea căpăta asociaţie cu o piatră de fântână prin care eroina îşi exteriorizează senzaţia de apăsare sufletească. Contaminările de motive şi clişee artistice aduc în prim-plan o atmosferă de un lirism copleşitor cu profunde accente elegiace:

„Decât mă făceai o fatî,
Mai bine mă făceai o chiatrî
Şi-o punei la o fântânî
Unde era apa mai bunî.
Cini trecè apă bè,
Pi chiatrî se hodinè,
Maică-mi-i îi mulţumè...." [8, p. 83].

Sentimentele şi trăirile eroinei dezvăluie o realitate etnologică binecunoscută din familia patriarhală. Este descrisă o situaţie tipică, cu o largă circulaţie în lirica de înstrăinare, care vizează o dramă profundă, expresie a tristeţii şi durerii, concentrată în itinerarul sufletesc al personajelor feminine inserate în materialul de circulaţie baladescă. Asemănarea conceptuală cu mitul dainadelor se manifestă sub forma unor lamentaţii tulburătoare, în care va fi accentuat gândul că personajele feminine mai curând ar fi preferat moartea, decât o căsătorie nefericită printre străini, „la părinţi necunoscuţi". Ideea este concretizată în mai multe texte baladizate cu o vastă sferă de circulaţie:

„Decât, maică, mă înzăstrai,
Mai bine groapă imi săpai,
Decât, mamă, mă făceai,
Mai bine mă prohodeai,
Decât mă mai cununai,
Mai bine mă îngropai" [8, p. 83].

Drama eroinei este anihilată în plan existenţial şi contravine valorilor general-umane, de convieţuire în societatea omenească. Contaminările de motive şi clişee artistice aduc în prim-plan o stare sufletească la limită, unde „suferinţa zugrăvită este strigătul deznădăjduitor al înstrăinatei" [6, p. 516]. Adresarea eroinei „De vrei, maică, să mă ai/ Pune la car patru cai, /Patru cai şi şapte boi/ Şi-mi e zestrea înapoi" [9, p. 160-161] şi dorinţa „de a da foc zestrei să ardă-n pară" izvorăşte dintr-o străveche mentalitate arhaică şi exprimă o culminaţie a suferinţei umane. La fel ca în balada *Meşterul Manole*, autorul anonim relevă o incertitudine existenţială la limită. În conformitate cu sugestia

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

aceluiaşi exeget, această imagine „deschide o perspectivă către semnalele primitive ale focului aprins pe înălțimi şi la răspântii, pe gorgane, ca să vestească o mare primejdie obştească" [6, p. 516]. Medierea funcțională şi resemnarea sufletească se produce doar în sânul naturii, unde eroina pare să-şi găsească consolare sufletească. Prin transfer metaforic, are loc deghizarea ei în „zburătoare" sau „fântână cu cinci izvoare" [4, p. 216] ca să potolească setea trecătorilor. Autorul anonim adaptează situația tradițional-folclorică unor resorturi sufleteşti, găsind o echivalență poetică corespunzătoare între orizonturile mitice şi viziunea personală de convertire a materialului folcloric. Înrudirea cu fabula din *Meşterul Manole* se manifestă nu atât prin exteriorizarea elementului mitico-folcloric, cât prin adâncimea morală, prin sugestivitatea emoțională a imaginii poetice, prin plasticitate şi profunzime.

Este predispusă să devină fântână şi eroina din *Meşterul Manole*, iar prin murmurul de ape, „din sfere şi scânteie" sunt dezvăluite nişte stări sufleteşti din care izvorăşte „marea poezie a durerii" [10, p. 151]. Semnificația danaidică are tangență cu drama femeii predispusă sacrificiului, în funcție de condiția destinului ei existențial, pentru îndeplinirea menirii sale supreme de dăruire şi perpetuare a vieții.

„Iar unde-mi cădea
Cruce se făcea,
Şi de-alăturea,
Cişmea izvora
Cu apă curată
Trecută prin piatră,
Cu lacrimi sărate,
De Caplea vărsate" [4, p. 216].

Atmosfera mitică încadrează personajul baladesc într-o ambianță specifică, are loc integrarea acestuia într-un spațiu mitic condensat până la saturație de resorturi şi trăiri sufleteşti de excepție. Învăluită în mrejele tăcerii, metafora fântânii capătă în contextul evidențiat o nuanță de recviem, de o seninătate dureroasă, dar în acelaş timp de continuă aducere-aminte, de reîmprospătare sufletească. Ca în viziunea lui Brâncuşi, fântâna îi adună pe cei prezenți la „o masă a tăcerii" unde alături de icoana meşterului, din asociațiile metaforice va transpare şi „bocetul" adresat femeii zidite pentru care nu există o situație de alternativă. Simbolică întruchipare a suferinței şi jertfei, fântâna devine, astfel, o chezăşie a cântecului pururi viu despre frumusețea faptei dăruite, despre conduția supremă a omului, desăvârşită prin dragoste şi creație.

De subliniat, în balada *Meşterul Manole*, autorul anonim implică jertfa creației într-un context erotico-familial cu implicații danaidice. Atât meşterul de la Argeş, cât şi femeia sacrificată vor deveni „mănăstire de iubire", clopotul dragostei unde şi-a găsit expresie „sublimarea sofianică" a sentimentelor universal-omeneşti [11, p. 142]. Metafora fântânii culminează sacrificiul personajelor din baladă, aprofundează o stare sufletească de excepție exprimată prin:

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

„Piatră curătoare,
Cu nouă izvoare
Şi apă uşoară” [4, p. 215].

Acordurile elegiace se intensifică, fântâna devine o expresie a suferinţei şi a jertfei, dar şi proiectarea din interior a unei tendinţe de descătuşare lăuntrică, de purificare sufletească.

Influenţa mitului danaidic se face resimţită şi în unele cântece narative despre cearta dintre „două surăţele”, două rivale, amplasată într-un decor etnografic specific:

„Colo-n vale la fântână,
Două fete spală lână
Una slutî şi bogatî,
Alta mândrî şi săracî” [12, p. 347-348].

Schimbul de replici dintre cele două rivale se manifestă printr-un dialog dinamic şi demonstrează aspectul erotic al complexului danaidic, care în textele şi versiunile aflate în circulaţie capătă o evidentă valoare etică.

Dacă revenim la balada *Meşterul Manole*, acordurile elegiace se intensifică şi prin viziunea mitico-simbolică a copilului rămas orfan, fără îngrijire părintească, dar amplasat într-un spaţiu sacralizat în care predomină armoniile primare ale naturii. Simbolismul imaginii vine să aprofundeze noi dimensiuni ontologice, dezvăluie noi niveluri de specificare a sentimentului trăit, acesta căpătând semnificaţia de „sentiment total, abisal, ireversibil”, în stare „de cele mai sublime momente de elevaţie”, dar şi „de catastrofe cele mai dureroase” [13, p. 15].

Monologul eroului epic se manifestă prin subtilitate şi concentrare lăuntrică. Natura, măreaţă şi solitară, aprofundează trăirile lui sufleteşti prin valenţele sale integratoare în planul cosmicului. În ultimă instanţă, personajul capătă calităţi mitice neobişnuite pentru a asigura continuitatea vieţii.

„Copilaşul tău,
Pruncuşorul meu,
Vază-l Dumnezeu...
Ninsoarea d-o ninge,
Pe el mi l-o unge,
Ploi când o ploua,
Pe el l-or scălda;
Vânt când a sufla,
Uli l-o legăna,
Dulce legănare,
Pân s-o face mare” [14, p. 526].

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)

Atât imaginea fântânii, cât şi copilul lăsat în grija stihiilor naturii denotă „solidarizarea geniului românesc cu acele realităţi pe care istoria nu le poate atinge: Cosmosul şi ritmurile cosmice” [15, p. 146]. Are loc integrarea personajelor baladeşti într-un spaţiu mitic totalizator, condensat până la saturaţie de resorturi şi trăiri sufleteşti de excepţie, geniul anonim amplifică o atmosferă iniţiatică deosebită, cu deschidere spre o zonă a misterelor, a resorturilor mitice. Destinul omenesc este raportat la ordinea cosmică a fenomenelor din natură şi oscilează de la epicul real spre cel mitico-vizionar. Prin suprapunerea mai multor straturi culturale, este creată o cosmogonie ce se profilează pe fundalul proiecţiei mitologice a fenomenelor din natură şi viaţa socială, găsind în felul acesta o justificare ontologică a condiţiei umane, de promovare şi menţinere a valorilor general-umane cu durată sigură în timp.

Referinţe bibliografice

1. D. Bălăeţ. *Eterna regăsire*. Craiova, Editura Cartea Românească, 1979.

2. Gh. Ciompec. *Motivul creaţiei în literatura română*. Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

3. E. Munteanu. *Motive mitice în dramaturgia românească*. Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

4. I. Taloş. *Meşterul Manole*. *Contribuţii la studiul unei teme de folclor european*. Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

5. AAŞM, 1954, ms. 6-7, f . 5-6, Popeştii-de-Sus-Zgurița, inf. T. Cerlat, culeg. V. Teleucă.

6. D. Caracostea. *Poezia tradiţională română*. V II. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

7. AAŞM, 1963, ms. 145, f. 24, Giugiuleşti-Vulcăneşti, inf. Nadejda Golovatenco, 35 ani, culeg. A. Hâncu.

8. AAŞM, 1951, ms. 43, f. 85, Bieşti-Chiperceni, inf. P. Anghel, 20 ani, culeg. M. Savin.

9. AAŞM, 1969, ms. 209, f. 160-161, Cighirleni-Anenii-Noi, inf. Ana Buşilă, culeg. A. Hâncu.

10. L. Rusu. *Viziunea lumii în poezia noastră populară*. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967.

11. T. Butnaru. *Viziuni şi semnificaţii mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chişinău, Tipografia Reclama, 2011, p. 142.

12. AAŞM, 1967, ms. 170, 347-348, Morozeni-Orhei, inf. Antonina Iaşcu, 34 ani, culeg. Gr. Botezatu, I. D. Ciobanu, M. Hanganu.

13. A. Fochi. *Valori ale culturii populare române*. Bucureşti, Editura Minerva, 1988.

14. A. Teodorescu. *Poezii populare româneşti*. Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

15. M. Eliade. *Meşterul Manole*. Iaşi, Editura Junimea, 1942.

BDD-A6751 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:49 UTC)